

Vesna
Perković
Jović

Odnos čovjeka i prostora

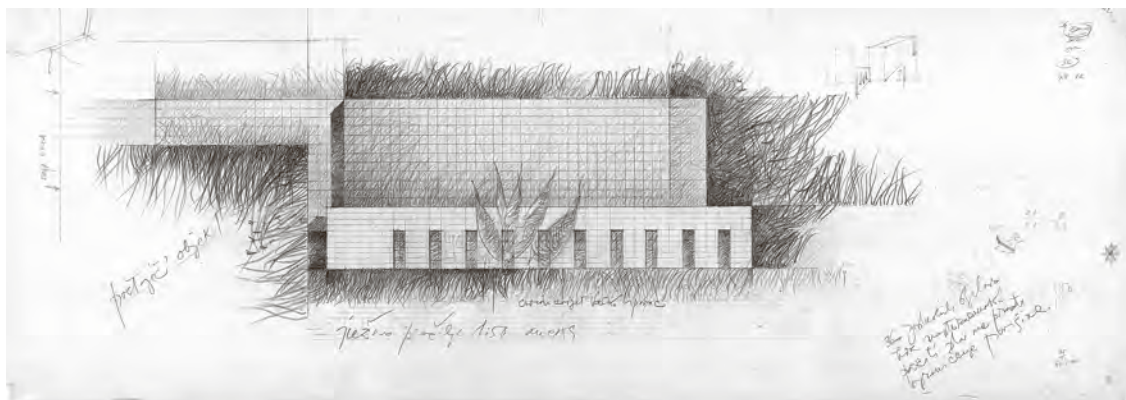
Rekapitulacija,
retrospektivna izložba Dinka Kovačića,
Galerija umjetnina, Split,
15. svibnja – 11. lipnja 2017.

U Galeriji umjetnina u Splitu 15. svibnja 2017. godine otvorena je izložba radova akademika Dinka Kovačića pod nazivom *Rekapitulacija*. Izložbu je otvorio akademik Zvonko Kusić koji je svojim izlaganjem upoznao prisutne s najvažnijim Kovačićevim ostvarenjima, njegovoj metodi rada te ispričao poneku anegdotu iz Kovačićeva života. O Kovačićevu pedagoškom i stručnom radu iscrpno je i s puno ljubavi prema *profi* govorio i arhitekt

Krešo Borzić, nekadašnji Kovačićev student i donedavni zaposlenik njegova ureda. Prilikom svečanog otvorenja izložbe atrij Galerije umjetnina bio je ispunjen mnoštvom poštovatelja, prijatelja, studenata. Dirnut *toplom* atmosferom, profesor Kovačić zahvalio je svima koji su mu omogućili da “dosegne svoje veselje i radost u visinama arhitekture”, obitelji, prijateljima, studentima, suradnicima, pticama, Splitu, Pjaci, arhitekturi.

↓ S izložbe, FOTO V. Perković Jović

↑ Ekonomski fakultet – 2. faza, Split 3, južno pročelje, autorov prostoručni crtež, arhiva arhitekta

Za razliku od ranije održanih velikih izložbi Kovačićeva djela (Pariz, Bruxelles i Strasbourg 2002. i 2003., Ljubljana i Zagreb 2013. i 2014.), ova splitska izložba s manjim brojem izloženih projekata posebna je i po tome što se Kovačić na najljepši način pred svojim Splićanima oprostio od arhitektonskog poziva. Izložbu je nazvao *Rekapitulacijom* prikazavši najznačajnije projekte i ostvarenja po vlastitu izboru. Tematski je izložbu podijelio na dva dijela: veći dio zauzimaju “sretne” kuće, odnosno one koje su izvedene te manji dio s kućama koje nisu imale sreće da budu realizirane pa su ostale samo na razini arhitektove ideje. Već na prvi pogled pažnju plijeni neprekinuti niz tristotinjak precizno raspoređenih izložbenih panoa. Uz nezaobilazne vrlo kvalitetne fotografije zgrada, kakve susrećemo na arhitektonskim izložbama, na ovoj izložbi zastaje dah pred panoima s prelijepim prostoručnim arhitektonskim crtežima. Kovačić olovkom iscrtaava osnovne konture zgrada, opremu i uređenje okoliša, a drvenim bojama i akvarelom crtežu daje pastelni ton. Često kosim linijama ističe nebo. Na crtežu pročelja Ekonomskog fakulteta u Splitu s Lipovčevom skulpturom u prvom planu crtež je gotovo *vangoghovski* ustreptao. Čisti potezi i jasnoća prikaza odaju vrhunskog majstora crteža.

Arhitektonski detalji zgrada prostoručno nacrtani u krupnom mjerilu izloženi su na stolovima, ukazujući na autorovu potrebu da sagleda kuću do najmanjih pojedinosti.

Kvalitetom se ističe bogato opremljen katalog izložbe s kronološki raspoređenim projektima. Najmarkantnije realizacije iz autorova opusa prezentirane su velikim brojem fotografija i autorovim prostoručnim crtežima. Katalog je poseban i po tome što, umjesto uobičajenog predgovora ovakvim izdanjima, sam autor obrazlaže svoje stavove i misli-vodilje kroz arhitekturu. Piše o arhitekturi, o projektiranju, o pristojnosti, ljepoti, investitorima, zaštiti itd. Poneke misli koje su bile moto određenih projekata ističe i piše ih rukopisom. Ipak, kad rekapitulira svoj dugogodišnji rad Kovačić zaključuje ovako: “Znam da se ne može arhitekturom mijenjati svijet, ali jednako tako znam da na putu prema sreći arhitektura određuje važnu dionicu. I još znam da ljudi, družeći se s prostorom, postaju bolji. Na nama, arhitektima je da htijenjem, znanjem i savješću podržavamo to prijateljstvo.”

Iako se arhitekturom više neće profesionalno baviti, ovaj veliki arhitekt s radošću će još dugo pričati o svojim “kućama” jer je svaka od njih na određeni način dio njegova bića. Arhitektura je za njega životni poziv, profesija, ljubav

i druženje; profesor Kovačić arhitekturu je istinski živio od studentskih dana. Projektiranjem se bavio više od pola stoljeća, izgradio je velik broj zgrada i to najviše na širem splitskom području (66 realizacija, 32 neostvorena projekata, devet prvih nagrada na arhitektonskim natjecanjima prema podacima iz kataloga izložbe). Veći dio svoje karijere bio je zaposlen na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu; od 1979. godine u Zavodu za arhitekturu, a od 1994. godine do umirovljenja kao redoviti profesor u trajnom zvanju na kolegiju Zgrade za turizam i slobodno vrijeme. Osnovao je i dugo godina vodio ljetnu školu u Bolu na Braču na koju je Kovačić naročito ponosan. Rad sa studentima zauzima posebno mjesto u Kovačićevu profesionalnom i osobnom životu zbog prijateljstva,

zahvalnosti i obostranog poštovanja. Godine 2006. postaje redovitim članom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti zbog svojih iznimnih autorskih dosegâ i posebnog mjesta u hrvatskoj modernoj arhitekturi. Za svoj rad dobio je niz nagrada, primjerice Nagradu HAZU 2004. godine, Nagradu Grada Splita za životno djelo 2004. godine te Nagradu *Vladimir Nazor* za životno djelo 2011. godine.

Arhitekt Kovačić izložbu otvara svojim prvim realizacijama u Paičevoj ulici na predjelu Gripe u Splitu, tri stambena tornja iz 1966. godine i stambeno-poslovnom višekatnicom iz 1968. godine. Ove zgrade projektirao je kao zaposlenik građevinskog poduzeća *Tehnogradnja*, vrativši se sa studija u Zagrebu. Šesnaesterokatni tornjevi kvadratičnog tlocrta oblikovani su naizmjeničnim nizanjem vertikala

→
Split 3, Ulica
braće Borozan
i Ulica Dinka
Šimunovića,
pogled s mora,
arhiva arhitekta

←
Opkrbni centar
Dalma, Split 3,
arhiva arhitekta

↓
Kuća Stupalo,
Split, arhiva
arhitekta, FOTO
D. Fabijanić

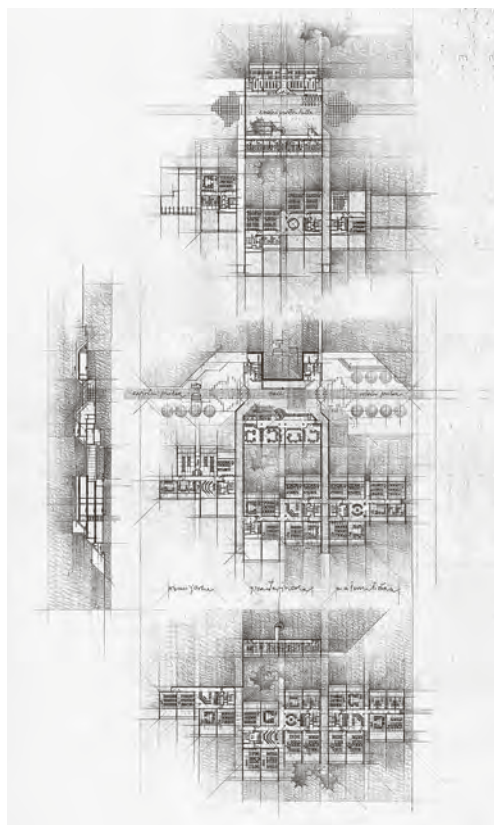
punog zida i *francuskih* prozora cijelom visinom zgrade te autor ističe da ga je interesirala “tema slobodnog betonskog rasta”. Zgrade su bile uvod u značajan Kovačićev angažman na Splitu 3 gdje je početkom 1970. -ih godina, zaposlivši se u građevinskom poduzeću I. Lučić-Lavčević, projektirao dvije stambene ulice – Ulicu braće Borozan (današnja Ulica Šime Ljubića) i Ulicu Dinka Šimunovića te opkrbni centar *Dalma* u Ulici Dinka Šimunovića. Godine 1982. realizirana je Odeska ulica naselja Mertojak po Kovačićevu projektu i crpna stanica gradskog vodovoda u Splitu.

Krajem 1960. -ih godina splitska općina odlučila je sagraditi novi grad za pedeset tisuća stanovnika na istočnom dijelu splitskog poluotoka s ciljem rješavanja stambene krize. Kriza se osjećala još od sredine pedesetih godina. Godine 1969. slovenski arhitekti-urbanisti iz Urbanističkog instituta Slovenije, Vladimir Mušič, Nives Starc i Marjan Bežan, pobijedili su na općejugoslavenskom natječaju za urbanističko rješenje novoga gradskog *rajona* Split 3.

Po završetku urbanističkog natječaja bio je raspisan arhitektonski natječaj za stambenu ulicu braće Borozan, projektne oznake S3/4. Predloženo rješenje arhitekata Dinka Kovačića i Mihajla Zorića iz građevinskog poduzeća I. Lučić-Lavčević ocijenjeno je najuspješnijim. Temeljem njihova prijedloga ulica je realizirana 1972./1973. godine. Vanjski volumeni zgrada artikulirani su prepoznatljivim vertikalama različitih visina. Uvlačenje traka *francuskih* prozora između vertikalnih poteza punog zida predstavlja korak naprijed u postizanju skulpturalnosti kojoj je Kovačić težio u odnosu na prethodno izvedene nebudere na Gričama. Stanove je nastojao organizirati na način koji će poticati druženje i komunikaciju članova obitelji. Kovačić je uvijek nastojao osmisliti pozornicu za događaje koji će se odvijati u stanu kazavši, primjerice, da nikad nije projektirao blagovaonicu već ručak. Time je htio pobijediti otuđenje “koje je zavlдалo dolaskom *praznih* ljudi koji su sve svoje odnose, prijateljstva, vjeru, zavičaj, itd. ostavili u kraju iz kojeg su došli”, pojašnjava autor. Za stambenu ulicu braće Borozan Dinko Kovačić i Mihajlo Zorić bili su nagrađeni čak trima nagradama: Nagradom 8. zagrebačkog salona 1973. godine, Republičkom nagradom *Borbe* i Godišnjom nagradom *Vladimir Nazor* 1974. godine.

Stambena ulica Dinka Šimunovića, projektne oznake S3/3, izvedena je 1976. godine. Volumen zgrade plastičniji je u odnosu na Ulicu braće Borozan; izvan osnovne ravnine pročelja autor postavlja različito oblikovane lođe i balkone, na pročelju su istaknute linije međukatnih konstrukcija te različito strukturirane i obojene plohe kako bi udovoljio zahtjevima polikromije koju su odredili slovenski urbanisti. Neobičnu dosjetku predstavljaju kvadratični otvori na zgradi u kojima ptice svijaju svoja gnijezda. Godine 1976. Kovačić dobiva Godišnju nagradu grada Splita za Ulicu Dinka Šimunovića.

↑ Srednjoškolski centar, Split 3, tlocrt, autorov prostoručni crtež, arhiva arhitekta

Novoizgrađeni stambeni kompleksi Splita 3 tražili su neophodne javne sadržaje. Rajonski opskrbni centar *Dalma* podignut je 1976. godine u Ulici Dinka Šimunovića. Projektiranje centra, po Kovačićevim riječima, bio je izuzetan zadatak na lokaciji s prirodnim stijenama i osebujućom vegetacijom. Autor ističe: “Baš ta naročitost lokacije odredila je, da se sve postojeće zadrži, a sam objekt tretirao sam isključivo kao nadogradnju.”

Usporedno s projektiranjem višestambenih zgrada Kovačić je projektirao obiteljske kuće i vikendice. Jedna od prvih zgrada manjeg formata je dvojna kuća Marjanović-Popović podignuta 1971. godine na splitskim Mejama. Kuća je oblikovana istaknutim volumenima dubokih lođa prilagođavajući se uvjetima

←
Hotel *Bretanide*, Bol
na Braču, arhiva
arhitekta

lokacije, a naročito lijepim vizurama na more. Oblikovanje suvremene kuće kod koje se jezik moderne arhitekture vješto nadopunjuje elementima tradicijskog graditeljstva Kovačić će razvijati i nadograđivati naročito u projektima kuća za odmor njegujući vlastiti regionalni izraz. Istaknuti primjeri tih kuća su kuća Kovačić u Ražnju kod Rogoznice iz 1997. godine, kuća Kraljević u Supetru na Braču podignuta 2004. godine te dvojna kuća Miličić-Krstulović u Ražnju iz 1972. godine.

Značajan prilog hrvatskoj arhitekturi čini određen broj obiteljskih kuća izvedenih za investitore koji zahtijevaju sadržajno bogate kuće luksuzno opremljene. Istaknuti je primjer kuća Stupalo u Splitu iz 2000. godine, za koju je Kovačić dobio Godišnju nagradu Udruženja hrvatskih arhitekata *Drago Galić* za najuspješnije ostvarenje na području stambene arhitekture 2001. godine. Lokacija kuće nalazi se na splitskim

Mejama sa zapadne strane Galerije Meštrović, što je autoru bio dodatni motiv u traganju za pravom mjerom i načinom gradnje u susjedstvu Meštrovićeve vile. Vanjština kuće oblikovana je dubljenjem dubokih lođa u osnovnom volumenu ili dodavanjem manjih tijela poput dimnjaka na osnovni volumen zgrade. Kuća je obložena kamenim pločama, a krov joj je ravna neprohodna terasa. Po sličnom uzorku Kovačić je projektirao višestambenu zgradu u Istarskoj ulici u Rovinju iz 2007. godine i zgradu Šore u Supetru iz 2008. godine te dvije obiteljske kuće koje se po autorovu mišljenju ističu skulpturalnošću volumena – kuća Skokandić pokraj Korčule iz 2005. godine i dvokatnica obitelji Vučević u Splitu iz 2007. godine. Kuća Vučević podignuta je na južnim obroncima Marjana, uz rub gusto izgrađene strukture predgrađa Veli Varoš. Tlocrtnim dimenzijama i visinom, obradom i materijalom izvedbe, kuća

ne odudara od ambijenta u koji je pristupila.

Osim projektiranjem stambenih zgrada arhitekt Kovačić okušao se u projektiranju školskih i fakultetskih zgrada, turističkih kompleksa te poslovnih i trgovačkih objekata. Projektirao je pristanišnu zgradu zračne luke na Braču 2002. godine i ceremonijalni objekt groblja Drenova u Rijeci 2007. godine.

Na izložbi je prikazano nekoliko Kovačićevih školskih zgrada: srednjoškolski centar na Splitu 3 iz 1992. godine, osnovna škola u Žrnovnici iz 1990. godine i Osnovna škola Meterize u Šibeniku iz 2010. godine.

Srednjoškolski centar u Splitu 3 iz 1992. godine udomljuje četiri škole. Kovačić je zgradu koncipirao prema urbanističkom predlošku povijesnoga dalmatinskog grada s trgov u njegovu središtu kao centrom društvenog života. U skladu s tim, središnje mjesto u školi Kovačić namjenjuje prostranu školskom "trgu" s bogatim zelenilom, pticama i vodom. S njega vode "gradske ulice" – hodnici na jug u "gradske kuće" – škole. Trg doprinosi stvaranju dobrog raspoloženja, kao i prostori za pripremu tj. neformalne razgovore

nastavnika i učenika koje je osmislio u mirnom dijelu škole, uz razrede, kako bi učenici prethodno zainteresirani i pripremljeni s lakoćom i bez straha svladali gradivo.

Ekonomski fakultet na Studentskom kampusu u Splitu približne površine 7500 m² podignut je 2001. i 2008. godine. Središnji prostor zgrade je prostrani ulazni prostor s javnim sadržajima: studentska referada, fakultetska uprava, studentski restoran i *snack-bar*. Ulazni hol pokriven je staklenim krovom pod kojim jato bijelih ptica kipara Vaska Lipovca oplemenjuje čitav prostor. "Od čega su napravljene Vaše kuće? Od kamena, betona, stakla, od mladića, od djevojaka, i osmjeh je materijal kojim ja gradim kuće"; upravo prostor hola ispunjen razgovorima i susretima studenata gradi vedro raspoloženje. Godine 2008. s istočne strane fakultetske zgrade podignuta je staklena dogradnja s reprezentativnim amfiteatrom, nizom učionica i nastavničkih kabineta. Ispred zgrade Kovačić postavlja bijeli perforirani zid kako bi stvorio likovnu pozadinu za crveni rascvjetani cvijet kipara Vaska Lipovca.

→

Komercijalno-distribucijski centar Tvornice duhana Rovinj, Split, zapadno pročelje, arhiva arhitekta, FOTO D. Fabijanić

Pravi biser Kovačićevoga arhitektonskog opusa je Hotel *Bretaniđe* s osamsto kreveta u Bolu na Braču izveden 1984. i 2006. godine. Lokacija hotela nadomak plaže Zlatni rat, u gustom borovoj šumi i maslinicima, zahtijevala je od autora istančan osjećaj za očuvanje prirode. Uspostavljen je “dogovor” o zajedničkom suživotu betona i zatečene prirode pod motom: “Maslina se zaklela betonu da će rasti ravno.” Tlocrtna dispozicija hotela vuče porijeklo iz prostorne organizacije starih dalmatinskih gradova. Kovačić crta *pjacetu*, *kalete*, trijemove, *skalinade* kako bi ostvario željeni ugođaj. Prizme hotelskih paviljona, pokrivene kosim jednostrešnim krovovima s bijelim cementnim pločama, reminiscencija su na kamene krovove tradicijske ruralne arhitekture.

Kovačić je realizirao i Hotel *Ruskamen* kod Omiša iz 1966. godine u suradnji s Franom Buškariolom te Hotel *Uvala* u Dubrovniku iz 2003. godine kojima poklanja značajno mjesto na izložbi.

Komercijalno-distribucijski centar Tvornice duhana Rovinj na Ravnim njivama u Splitu izgrađen je 2001. godine. Zapadno “puno” tijelo zgrade Kovačić je perforirao nizom staklenih prizmi – “krijesnicama” koje noću svijetle osvijetljene reflektorima u unutrašnjosti zgrade. Na uličnom pročelju istočnog dijela zgrade postavio je prepoznatljiv natpis tvrtke “Pozdrav iz Rovinja!”. Zgrada atraktivnog izgleda postala je reklamom tvornice što je bila investitorova želja.

Kovačić voli Split na svoj poseban način, voli Varoš, Pjacu i Marjan, Splitsane koje svakodnevno susreće i druži se s njima, voli prirodu, ptice i masline, ali i *balun*, kartanje, *ćakulu* i pjesmu, poštuje tradiciju svoga kraja i još mnogo toga dalmatinskog i mediteranskog. Za dobrobit svoga grada javno je iznosio vlastite stavove o različitim aktualnim temama, primjerice o očuvanju Marjana od profilerske izgradnje, pogubnoj izgradnji splitske luke prema kontroverznom prijedlogu američke tvrtke AFCO. Argumentirano je diskutirao o

divljoj izgradnji i o činjenici da Split kao veliki grad nema urbanistički zavod od početka 1990.-ih godina do danas. Bio je dugogodišnji član savjeta za urbanizam grada Splita gdje je djelovao u skladu sa svojim profesionalnim i moralnim uvjerenjima.

Kovačićeva je arhitektura u početku njegova djelovanja funkcionalistička. Odlikuje se jednostavnim volumenima i ravnim potezima punog zida i traka prozora na pročeljima zgrada, oslanjajući se na učenje profesora zagrebačkoga Arhitektonskog fakulteta. Relativno rano Kovačić počinje modificirati svoj rani *stil* uvođenjem lokalnih obilježja tradicijske arhitekture i urbanizma, uz uvažavanje okoliša u kojem gradi što ga približava neoregionalistima. Kovačićeve kuće pripadaju dalmatinskom podneblju promatrajući zgrade u cjelini ili u pojedinome arhitektonskom detalju. Autor koristi kose krovove, luminare, metalne zaobljene ograde, ponekad lukove, kamenom obložene zidove, gradi kućice za ptice na pročeljima... Za veće ansamble upotrebljava urbanističke predloške starih dalmatinskih gradova.

Kuće koje projektira proizlaze iz nataloženog znanja; slijedi uvjerenje da je ono što radi ispravno i dobro. Posljednja dionica kreativnog procesa je oduševljenje koje jamči radost i autoru i korisnicima izvedenih kuća. “Ako prostor pomogne smanjenju općeg nezadovoljstva, ili u ljudima pobudi zadovoljstvo, onda je arhitektura ispunila svoj smisao. I zato me u arhitekturi zanima jedino odnos čovjeka i prostora.” Arhitektura je za Kovačića ponajprije zadano događanje, a prostor koji oko njega gradi ima zadatak da ga “podržava, oblikuje i potiče”. Teži uklapanju arhitekture u zatečeni okoliš i postizanju sklada između novih vrijednosti i tradicije. Svoje djelovanje stoga sažima mišlju: “Tražio sam dogovor i mjeru. Dogovor između suvremenosti i tradicije, i mjeru između zadovoljstva i sreće.” x